

самоствердження, національна ідея, патріотизм.

В статье рассмотрено теоретические аспекты формирования национальных ценностей как основы национального самоутверждения личности. Осмыслено сущность понятия «национальные ценности» на основе теории ценностей и определена роль отмеченного феномена как регулятора национального самоутверждения личности. Акцентировано внимание на главные потребности личности в национальном самоутверждении. Определено влияние национальной идеи, где сердцевинной выступает идея патриотизма и украинского государствоутверждения, что обеспечивает гармоничный союз личности, Украинского государства и нации.

Ключевые слова: национальные ценности, общечеловеческие ценности, личность, национальное самоутверждение, национальная идея, патриотизм.

In the article the theoretical aspects of national values formation as the basis of national self-assertion of personality were reviewed. The essence of the concept of «national values» based on the theory of value is comprehended and the role of this phenomenon as a regulator of national self-identity was defined. Attention is paid to the leading needs of the individual in national self-assertion. The influence of the national idea is defined where the core is the ideology of patriotism and the Ukrainian state formation, that provides a harmonious unity of the individual, the Ukrainian state and nation.

Key words: national values, common human values, personality, national self-assertion, national idea, patriotism.

УДК 371.123

М.М. Суділовська
м. Дрогобич, Україна

ЛИСТУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни, що відбувалися й відбуваються в українському суспільстві та освіті зокрема, зумовили суттєві зміни пріоритетів у педагогічній науці. Гуманітаризація навчально-виховного процесу, звернення до гуманістичних цінностей є ключовими у формуванні духовності, світоглядних позицій та переконань сучасної молоді. Проте без вивчення попереднього педагогічного досвіду реформування освітньої системи видається неможливим.

Після проголошення незалежності України в історико-педагогічній науці набули поширення монографічні й дисертаційні дослідження у руслі педагогічної персоналістики, що стосувалися, насамперед, вивчення спадщини й діяльності маловідомих педагогів, суспільних діячів, просвітників, які тривалий час залишалися поза увагою дослідників з ідеологічних міркувань. Серед останніх слід назвати й постать Дмитра Чижевського, відомого славіста, філософа й літературознавця. Утім, його багатогранна творчість та різнопланова діяльність є також вагомим джерелом для виявлення педагогічних ідей, реконструкції освітньої діяльності, з'ясування внеску ученого в розвиток педагогічної науки загалом.

В останні десятиліття в українській педагогічній науці утвердилася думка не тільки про необхідність звернення до першоджерел, але й добору відповідного інструментарію, що їх представляє в історико-педагогічному дослідженні. Відтак персонологічний підхід до дослідження постаті Д. Чижевського включає критичний аналіз різнорідних джерел, що містять будь-яку інформацію про його діяльність та творчість. У цьому контексті листування як один із видів оповідальних джерел особистого походження відіграє важливу роль для реконструкції педагогічної діяльності Д. Чижевського, вивчення його поглядів, суб'єктивного ставлення до організації та проведення навчально-виховного процесу в різних університетах, де він викладав.

Аналіз попередніх досліджень. Спадщина Д. Чижевського в Україні почала активно досліджуватися у роки незалежності. Ґрунтовні дослідження спадщини Д. Чижевського пов'язані з вивченням його філософських поглядів (В. Горський [5], Т. Закидальський, П. Кралюк [7], В. Лісовий, А. Погорілий [10], Д. Тетерина-Блохін, Л. Ушкалов), літературознавчих студій (О. Блашків [1], О. Бистрова, Р. Мних [8], Є. Пшеничний), біографії

вченого (І. Валявко [3], Л. Гайда, В. Янцен). У сучасних чижевськознавчих дослідженнях на перший план виступають питання інтерпретації вченим окремих аспектів слов'янського порівняльного літературознавства (О. Бухарова, Л. Краснова, А. Тоичкина, М. Наєнко [9]) та дослідження його архівної спадщини, де окремим блоком виступає публікація й коментарі до листування Д. Чижевського з відомими українськими й зарубіжними вченими (І. Валявко [6], В. Янцен [12], П. Кизименко, Г. Коган, Є. Пшеничний [11], О. Чуднов). Попри таку значну дослідницьку увагу до постаті видатного славіста, вивчення його педагогічної діяльності крізь призму аналізу епістолярної спадщини досі залишається практично недослідженою проблемою.

Мета статті – проаналізувати опубліковане листування Д. Чижевського з відомими українськими вченими-емігрантами (В. Сімовичем, Ю. Шевельовим, О. Прицаком), у яких розкриваються особливості науково-педагогічної діяльності українського славіста.

Основний виклад матеріалу. Листування – своєрідний вид першоджерел, що дозволяє вивчити інтереси, погляди, емоції особистості, ставлення до певних суспільно-історичних подій та середовища, у якому жив автор листів тощо. З огляду на це, епістолярій вважається повновартісним джерелом, що увиразнюється своєю багатогранністю й унікальністю та сприяє вивченню маловідомих подій минулого [4, с. 12].

Найбільш повне видання епістолярію Д. Чижевського можна знайти у збірках «Дмитро Іванович Чижевський і його сучасники. Листи, спогади» (упорядники: І. Валявко, О. Чуднов, В. Янцен) [6] та «Чижевский Д. Избранное: В 3 т. – Т. 1. Материалы к биографии (1894-1977)» (упорядник та коментарі: В. Янцен) [12]. Проте більшу частину епістолярної спадщини Д. Чижевського становлять неопубліковані листи, що знаходяться, передусім, у фондах університетських бібліотек, де він працював. Зокрема І. Валявко відмічає, що у бібліотеці університету у Гайдельберзі (Німеччина) зберігається понад 30 000 листів кореспондентів Д. Чижевського [3]. Будучи неординарною особистістю, український вчений активно листувався з багатьма відомими сучасниками. Серед них можна назвати В. Вернадського, Г. Гадамера, Д. Герхардта, В. Ільїна, Н. Лосського, І. Мірчука, І. Огієнка, О. Прицака, В. Сечкарева, Ф. Степуна, Я. Паточку, П. Струве, М. Трубецького, С. Франка, П. Феденка, Г. Флоровського, Ю. Шевельова, Р. Якобсона та багато інших. У нашому дослідженні більш детально зупинимося на листуванні Д. Чижевського з українськими емігрантами В. Сімовичем, Ю. Шевельовим та О. Прицаком, оскільки кореспонденція з ними є однією з найбільш репрезентативних в епістолярній спадщині українського вченого.

Дружні відносини між Д. Чижевським та В. Сімовичем зав'язалися ще у празький період його діяльності (1924-1932), коли його було запрошено на роботу до Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова у Празі, де він обіймав посаду лектора філософії, викладаючи логіку, історію філософії, естетику, історію релігій. У 1923 році В. Сімович очолив тут кафедру української мови, а згодом у 1925/1926 р. став ректором цього інституту. У свою чергу Д. Чижевський до 1932 р. очолював кафедру філософії та деякий час керував кафедрою педагогічної психології. Обоє вчених об'єднувала також спільна робота у Празькому лінгвістичному гуртку, а згодом і праця над редакцією Української загальної енциклопедії [11, с. 254].

Активне листування між двома дослідниками припало на період 1926-1937 рр., коли Д. Чижевський працював в університетах Праги та Галле. Аналіз цих листів свідчить про плідну наукову співпрацю між респондентами, а також дає можливість виявити особливості педагогічної діяльності Д. Чижевського. Зокрема цікаву інформацію знаходимо у його листах після переїзду до Галле. Звертаючись до В. Сімовича, він зазначає, що крім курсів російської й української мов, йому дозволили читати різні курси зі славістики [11, с. 276]. З цього листа також видно, що Д. Чижевський радий своєму переїзду та можливості викладати славістичні студії в Галле. Інший лист від 27.06. 1932 р. до В. Сімовича засвідчує зацікавлення науково-педагогічною діяльністю Д. Чижевського в німецьких академічних колах: «крім лекцій (у Галле – примітка автора) «дебютував» ще з двома викладами у Ляйпцігу. До Ляйпцігу зразу ж запросили мене і на наступний семестр. Хочу зробити виклад про Сковороду» [11, с. 279]. У

наступних роках його було запрошено до університету в Єні читати курси російської й української мов і літератури.

З листів до В. Сімовича можемо дізнатися про популярність курсів Д. Чижевського серед студентів університету Галле. Він пише про достатню кількість слухачів на різних своїх курсах, утім відмічає, що «на українській мові, як і було, усього двоє, – та зате дуже добрих слухачів» [11, с. 290]. В іншому листі Д. Чижевський відмічає старанність студентів, які відвідують його курси [11, с. 309]. З переписки між двома вченими можна також з'ясувати плани відомого славіста щодо розробки нових навчальних дисциплін: «В зимовому семестрі (1933/34 – *примітка автора*) хочу читати «publire» – «Україна, земля, населення, історія української культури» – навіть з світлинами...» [11, с. 299].

Маловідомим є факт обурення Д. Чижевського статтею І. Мірчука, де той писав про організацію курсів української мови в університетах Німеччини і відзначав, що першими і єдиними викладами з цієї дисципліни були курси в Берлінському університеті, організовані З. Кузелею – відомим мовознавцем, етнографом, професором Українського Вільного університету. Зокрема у листі до В. Сімовича Д. Чижевський пише: «Я був би Вам дуже вдячний, якби Ви, з огляду на цю (на моє вражіння просто недобросовісну рекламу) подали через когось до «Тризуба» (де кілька разів було про курси Кузеля), що я викладаю в Галле українську мову в літньому семестрі 1932 року та в зимовому 1932-3 р. (та викладатиму й далі) та що в наступному році оголосив курс «Україна. Країна, населення, історія культури», що належить до оголошених Університетом курсів для слухачів всіх факультетів та до курсів колоніального інституту» [11, с. 303]. Отже, листування Д. Чижевського з В. Сімовичем дозволяє виявити достовірні факти з його педагогічної діяльності, з'ясувати наукові плани, погляди та ставлення українського вченого до організації навчального процесу в університетах, де він працював, його враження від академічного життя, до розвитку якого він долучився і збагатив його самобутніми науковими підходами.

Ю. Шевельов належить до української наукової еліти за кордоном, який зробив значний внесок у розвиток українознавства, зокрема мовознавства й літературознавства. У повоєнні роки він тільки починав свої наукові пошуки і мав за честь познайомитися з відомим професором Д. Чижевським. У їхньому листуванні головна роль відводилася науковій роботі, насамперед, редагуванню, рецензуванню та публікації статей у збірниках, головним редактором яких був Ю. Шевельов [2, с. 231]. Він неодноразово просив Д. Чижевського написати статті в альманах «МУРу» (Мистецького Українського Руху), який він очолював. Не зважаючи на неподання Д. Чижевським праць до збірника, теплі відносини між ними тривали. З цієї переписки ми можемо дізнатися про «затребуваність» Д. Чижевського як оригінального викладача славістичних студій, з кращого знавця славістики в повоєнній Німеччині. Він пише до Ю. Шевельова після свого повернення з США: «Я вже місяць в Німеччині, здебільшого в Гайдельберзі., але побував в Мюнстері, Марбурзі, Штудгарті та Фрайбурзі... Мюнхен відвідаю літом. Влітку матиму виклади окремі тут в Марбурзі, Мюстері, Гамбурзі та Кілі, мабуть ще десь до Відня матиму запрошення... Я мав виклад у Марбурзі: 500 слухачів!» [2, с. 248]. Як видно, у листуванні відчувається певна захопленість від власного становища, визнання свого наукового доробку. Власне читання лекцій, виступи з доповідями, упорядкування славістичної бібліотеки у Гайдельберзі, куди його запросили для її формування при Інституті славістики – це було те, чого прагнув Д. Чижевський.

В контексті нашого дослідження зупинимось також на листуванні між Д. Чижевським та О. Пріцаком – відомим українським істориком, мовознавцем, директором Українського наукового інституту Гарвардського університету. Їхнє листування тривало з часу знайомства у 1946 році і майже до самої смерті Д. Чижевського. Тоді Д. Чижевський уже був відомим славістом, дослідником творчості Г. Сковороди, М. Гоголя, Я. А. Коменського, а О. Пріцак тільки починав свою наукову діяльність.

В одному з перших листів Д. Чижевський звернувся до О. Пріцака з пропозицією зустрітися з ним та його колегами – Д. Оляничим й В. Рудком – у справах Вільної Академії, а

також висловив бажання прочитати лекцію для українського студентського товариства Геттінгена, запропонувавши теми: Г. Сковорода, М. Гоголь, Барокова Література: [6, с. 362]. У відповіді О. Пріцака знаходимо такі рядки: «Із пропонованих Вами тем – а всі вони надзвичайно цікаві – найбільше зацікавлення викликала тема: «Микола Гоголь». У нас студентська громада якраз думає в початку листопада починати свою зимовосимістріяльну діяльність. Одже, Ваша лекція була б інавгураційною. Чисельно наша громада невелика: яких 25 чоловік (звичайно, в тому деяка кількість «паперових» членів)» [6, с. 363]. З цього листа видно, що Д. Чижевського цінували як видатного знавця славістики та вважали за честь приймати в університетах, де досліджували славістичну проблематику. З іншого боку, можемо відмітити й позитивні сторони Д. Чижевського як педагога, який не був науковцем «в собі», а прагнув ділитися знаннями зі студентами.

Його наукові студії високо цінив О. Пріцак, про що він неодноразово писав у своїх листах. Наприклад, «Я одержав коректуру Вашої монографії про Сковороду. Я її за одним замахом прочитав, з великою насолодою. Мушу Вам признатися, що вважаю її одну з найкращих наукових праць, що досі я коли-небудь читав. Я дуже щасливий, що вона виходить в нашій серії» [6, с. 407]. Щодо серії видання, про яку згадує О. Пріцак, то тут доречно зауважити, що саме Д. Чижевський допоміг йому у її виданні, домовившись з мюнхенським видавцем В. Фінком про її публікацію.

О. Пріцак виявляв свою повагу до Д. Чижевського упродовж всього життя. Після офіційного відкриття Українського наукового інституту Гарвардського університету, першим керівником якого став О. Пріцак, кафедру української літератури було названо ім'ям Д. Чижевського. О. Пріцак неодноразово запрошував його до університету прочитати курс лекцій, але через стан здоров'я Д. Чижевський так і не зміг цього зробити.

Висновки. Отже, епістолярна спадщина Д. Чижевського є не другорядним джерелом для вивчення життя й діяльності видатного науковця, а першоджерелом, що містить цінну інформацію для дослідження його наукового доробку та педагогічної діяльності. В листуванні Д. Чижевського представлено усю багатогранність вченого, індивідуальні особливості його становлення як науковця, філософа, педагога. Аналіз листів Д. Чижевського до своїх сучасників дав змогу доповнити конкретними фактами біографію вченого, уточнити перебіг його наукової та викладацької діяльності, спектр поглядів щодо розвитку славістичних студій в контексті академічних дисциплін.

Література:

1. Блашків О. Чеська і словацька культура в житті та науковій спадщині Д. Чижевського : монографія / О. Блашків. – Siedlce : Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, 2010. – 432 с.
2. Валявко І. До біографії двох мислителів: Дмитро Чижевський та Юрій Шевельов / І. Валявко // Славістика. – Т. 2 : Дмитро Чижевський і європейська культура / Ред. Є. Пшеничний, Р. Мних, В. Янцен. – Дрогобич, 2011. – С. 227 – 266.
3. Валявко І. Наукова та архівна спадщина Дмитра Чижевського (до 110-ліття з дня народження вченого) / І. Валявко // Інтернет ресурси [Режим доступу]: www.archives.gov.ua/ArchUkr/Chyjevskiy.rtf 2
4. Войцехівська І. Н. Епістолологія. Короткий історичний нарис / І. Н. Войцехівська, В. П. Ляхощкий. – К., 1998. – 52 с.
5. Горський В. Дмитро Чижевський як фундатор історико-філософського українознавства / В. Горський // Горський В. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). – К. : Центр практичної філософії, 2001. – С. 144–150.
6. Дмитро Іванович Чижевський і його сучасники. Листи, спогади // Упорядники: Ірина Валявко і Олександр Чуднов (Україна), Володимир Янцен (Німеччина). – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 528 с.
7. Крालюк П. Дмитро Чижевський як дослідник філософії слов'янських народів / П. Крालюк // Інтернет ресурси [Режим доступу]: <http://www.simya.com.ua/articles/45/8121/>
8. Мних Р. Pro et contra. Три парадокси Дмитра Чижевського / Р. Мних // Славістика. – Т. 1 : Дмитро Чижевський і світова славістика / За ред. Р. Мниха, Є. Пшеничного. – Дрогобич : Коло, 2003. – С. 13 – 20.
9. Насенко М. Порівняльна славістика в інтерпретації Дмитра Чижевського / М. Насенко // Слово і час: Науковий журнал. – 2004. – №6. – С.65 – 67.

10. Погорілий А. О. Чижевський як історик української філософії / А. О. Погорілий // Проблеми філософії. – К., 1992. – Вип. 92. – С. 20–27.

11. Пшеничний Є. Листування Дмитра Чижевського з Василем Сімовичем / Є. Пшеничний, В. Янцен // Славістика. – Т. 1 : Дмитро Чижевський і світова славістика / За ред. Р. Мниха, Є. Пшеничного. – Дрогобич : Коло, 2003. – С. 251–330.

12. Чижевский Д. И. Избранное: В 3 т. – Т. 1. Материалы к биографии (1894–1977) / Сост., вступ. ст. В. Янцена; Коммент. В. Янцена и др. – М. : Библиотека-фонд «Русское зарубежье»; Русский путь, 2007. – 848 с.

Стаття присвячена дослідженню науково-педагогічної діяльності видатного слависта, філософа, літературознавця Дмитра Чижевського крізь призму аналізу його листування з відомими українськими вченими-емігрантами: Ю. Шевельовим, В. Сімовичем, О. Прицаком. З'ясовано важливе значення епістолярної спадщини Д. Чижевського як першоджерела для вивчення перебігу його викладацької діяльності у різних європейських університетах, визначення його ролі як провідного вченого-слависта у тогочасних академічних колах.

Ключові слова: Д. Чижевський, листування, епістолярна спадщина, педагогічна діяльність Ю. Шевельов, В. Сімович, О. Прицак.

Статья посвящена исследованию научно-педагогической деятельности выдающегося слависта, философа, литературоведа Дмитрия Чижевского сквозь призму анализа его переписки с известными украинскими учеными-эмигрантами: Ю. Шевелевым, В. Симовичем, А. Прицаком. Выяснено важное значение эпистолярного наследия Д. Чижевского как первоисточника для изучения хода его преподавательской деятельности в различных европейских университетах, определения его роли как ведущего ученого-слависта в тогдашних академических кругах.

Ключевые слова: Д. Чижевский, переписка, эпистолярное наследие, педагогическая деятельность, Ю. Шевелев, В. Симович, О. Прицак.

The article deals with the research of the scientific and pedagogical activity of outstanding slavist, philosopher and literary critic Dmitry Chyzhevsky through the prism of the analysis of his correspondence with famous Ukrainian scientists and emigrants: Yu. Shevelov, V. Simovic, O. Pritsak. It was found the importance of D. Chyzhevsky's epistolary heritage as the primary source for studying the course of his teaching activity in different European universities, revealing his role as a leading scientist in Slavic studies in the academia of that time.

Key words: D. Chizhevsky, correspondence, epistolary heritage, pedagogical activity, Yu. Shevelev, V. Simovic, O. Pritsak.

УДК 378

І.С. Сурсаєва
м. Вінниця, Україна

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФЕЛЬДШЕРІВ

Усі професії потребують вміння мислити саме в контексті конкретної науки або професії. Тому однією з основних вимог до підготовки сучасного фахівця стає розвиток його професійного мислення. Це питання є актуальним, оскільки рівень підготовки майбутніх фельдшерів, на думку науковців, не завжди у повній мірі відповідає сучасним вимогам. Виникає потреба формування у студентів-медиків такого типу професійного мислення, який дає можливість самостійно оновлювати знання, підвищувати свій професійний рівень, критично мислити і знаходити нові, оригінальні способи вирішення професійних задач. Тільки розвинене професійне мислення надасть можливість показати власні креативні та професійні якості у роботі [2, с. 442].

Питаннями розвитку професійного мислення займалися М. Кашапова (професійне педагогічне мислення); А. Маркова (психологія професіоналізму); З. Решетова (психологічні основи професійного навчання); Ю. Корнілова (психологія практичного мислення); Г. Валіулліна (проблеми професійного мислення студентів); О. Герцен (дослідження професійного мислення економістів); Т. Гура (професійне мислення педагогів); Л. Джелілова (особливості професійного мислення вчителів); Л. Засєкіна (професійно-творче мислення